

Slovenska država kot nujni pogoj obstoja in preživetja

Tone
Peršak

UVODNO POJASNILO: O tem, da bom na 2. zboru slovenskih kulturnih delavcev spregovoril o temi, zapisani v naslovu, sem razmišljal že vsaj nekaj tednov pred slovensko »ustavno krizo«, ki je izbruhnila po glasovanju o dokončnem predlogu amandmajev v zveznem zboru Skupščine SFRJ. Pisanja pa sem se lotil prav v zadnjih dneh in celo prav je, da sem odlašal, saj ta naša slovenska

»ustavna kriza« v celoti potrjuje in še dodatno osvetljuje tezo, ki jo zagovarjam. Razmišljam pa seveda povsem laično, ne da bi želel kogarkoli prepričati, da je to moje razmišljanje utemeljeno na dognanjih pravne, sociološke ali kakšne podobne vede.

DODATNO POJASNILO: Rad bi se tudi izognil možnemu očitku, da pripisujem narodu in državi višjo ceno kot posamezniku oziroma, da ne upoštevam dejstva, da so prvi pogoj resnične demokracije človeške pravice in državljanske svoboščine. Ta temeljna raven demokracije pa je nujni pogoj za resnično suverenost naroda. Po drugi strani pa ravno tako drži, da je pripadnost narodu, torej posameznikova nacionalna zavest in njegova opredeljenost po jeziku, skupnem etosu in etnosu, pri večini ljudi neločljivi segment njihovih osebnosti in tako tudi eden odločujočih dejavnikov pri odločanju, ko posameznik deluje ali vsaj naj bi deloval kot glavni subjekt političnih odločitev. Prav zato je vprašanje o suverenosti naroda, o njegovi državnosti in ne nazadnje narodno vprašanje kot vprašanje ontološke gotovosti naroda odločilnega pomena tudi za vsakdanjo politično prakso. Izrekanje in uveljavljanje pripadnosti narodu in nacionalnih interesov je tako ena najvažnejših človekovih pravic in državljanskih svoboščin in ravno zato sodi na omenjeno temeljno raven demokracije.

OSNOVNE PREDPOSTAVKE: Zdi se, da narod, razvit do te stopnje, da se zaveda svoje narodnosti in se prepoznava kot skupnost, ki se razlikuje od drugih narodov, in želi to različnost uveljaviti, lahko obstaja samo na dva načina: kot politično emancipirani narod z lastno državo, prek katere udejanja svojo suverenost (izdaja zakone, izreka sodbe, imenuje državne uradnike, kuje denar, določa davke, odloča o vojni in miru, izreka pomilostitve ter razpolaga s skupno ustvarjenim kapitalom in neovirano razvija lastno kulturo in civilizacijo) ali kot gibanje, ki ima za cilj takšne vrste državo. Za zdaj zgodovinska izkušnja kaže, kot da kakšna tretja oblika bivanja naroda ni možna. Morda bo kdo ugovarjal, da sodobni procesi integracije v svetu in še zlasti v Evropi to predpostavko zanikajo. Menim, da samo na prvi pogled. Že res, da nekateri evropski narodi prav v želji, da bi preseгли ogroženost od razvojno ekspanzivnejših narodov ali držav nekatere svoje suverene pravice združujejo in odločajo npr. za skupni denar, oblikujejo skupne obrambne načrte, vzajemno prilagajajo zakone itd., vendar hkrati tudi ukrepajo vse potrebno za zaščito lastne nacionalne integri-

tete. Zgodovina, pravzaprav predvsem leksikoni in enciklopedije, sicer poznajo tudi ljudstva, ki so skušala živeti drugače in so se odpovedala, recimo, lastnemu jeziku, lastni kulturi ali tudi lastni državi in skoraj pri vseh je prišlo do popolne dezintegracije skupnosti in do popolnega izginotja teh narodov. Še posebej pa se zdi, da je takšno zavestno odpovedovanje lastni državi in institucijam, prek katerih se udejanja suverenost naroda, nevarna za obstoj narodov v t.i. modernem času, ko je bolj kot kdaj prej za večino narodov značilna izrazita gospodarska, politična in tudi kulturna ekspanzivnost. To tem bolj velja za številčno manjše narode, ki se, gospodarsko in vojaško šibkejši od drugih, pod udarom ekonomske, tehnološke, kulturne in jezikovne ekspanzije izredno hitro dezintegrirajo. To lahko nazorno vidimo, če primerjamo položaj Ircev, ki so se v odločilnem trenutku osamosvojili, in Škotov ter Valižanov. Prav tako pa to predpostavko potrjujejo tudi nemalokrat tragična in skoraj samouničevalna prizadevanja na videz že povsem izginulih narodov, ki se danes borijo za uveljavitev lastnega jezika in kulture ter za politično in gospodarsko avtonomijo. Mislim, v Evropi npr. na Baske in Katalonce, pa tudi na Armence v SZ, Sikhe v Indiji, Tamilce v Šri Lanki in Eritrejce.

OSREDNJE VPRAŠANJE, ki se zastavlja v luči teh predpostavk, se glasi, ali smo Slovenci danes resnično suveren narod in ali imamo državo, prek katere uresničujemo vse suverene pravice docela v skladu s svojimi splošnimi in posebnimi interesi. Šola in še zlasti politika, seveda slovenska in jugoslovanska, nas nadvse glasno in zgovorno prepričujeta, da je tako. Vsi lahko na izust ponovimo formulo, da delovni ljudje in občani uresničujejo svoje suverene pravice v republikah, tiste, za katere so se tako dogovorili, pa skupno na ravni federacije. Po drugi strani pa mnogi dogodki pričajo, da je ta suverenost omejena ali v bistvu neuresničljiva: tako vemo, da SRS dejansko v zelo majhni meri zares svobodno razpolaga s svojim nacionalnim dohodkom. Tudi na področju kulture, izobraževanja, znanosti in tehnološkega razvoja je le omejeno suverena: finančne pogoje teh dejavnosti v bistvu določa federacija, pri tem pa dostikrat v večji meri kot slovenske možnosti in potrebe upošteva možnosti in potrebe drugih delov federacije. Kot je nazorno pokazal letošnji proces proti »četverici«, SRS nima možnosti in moči, da bi zagotovila svojim državljanom nekatere temeljne človeške pravice in dejansko pravno varnost. V tej zvezi je zanimiva tudi nedavna izjava predsednika slovenske skupščine, ki je po definiciji najvišji organ ljudske oblasti v Sloveniji, da Slovenija z aktualnimi ustavnimi amandmaji ni izgubila prav nič svoje suverenosti, čeprav sam priznava, da je federacija pridobila z njimi na desetine doslej republiških in nekaj novih pristojnosti. Pozorno branje amandmajev pa kaže, da vsaj nekateri od njih zadevajo ob navedene suverene pravice (pravica izdajanja zakonov, pravica do avtonomije na področju sodstva, pravica do razpolaganja z ustvarjenim dohodkom ipd.). Ta izjava lahko opozarja tudi na to, da predsednik slovenske skupščine slovenske suverenosti in državnosti sploh ne čuti in ne dojema kot nekaj zares obstoječega, temveč zgolj kot načelo; načela pa je seveda res težko krniti, odvzeti ali omejevati. V zvezi s tem je poučna tudi njegova izjava, podana na eni od sej republiške ustavne komisije, po kateri kot predsednik slovenske skupščine v bistvu ne ve, kako in za kaj uporablja JLA tisti del sredstev iz svojega proračuna, ki ni namenjen za osebne dohodke in stroške urjenja vojakov. Ta izjava namreč potrjuje sum, da Slovenija nima oziroma ne obvladuje temeljnih institucij

državnosti, med katere, in to med najpomembnejše, gotovo sodi armada. To misel potrjuje tudi dejstvo, da je vladajoča stranka v bistvu nenacionalna, čeprav si do neke mere prizadeva za nacionalno opredeljenost. Zveza komunistov Slovenije namreč še vedno priznava načelo demokratičnega centralizma kot legitimno in kot politično plodno in smiselno in tako posredno pristaja na včasih zelo nasilne teze, da je partija v osnovi nadnacionalna, da se ne sme in ne more federalizirati ipd., čeprav se v isti sapi sklicuje tudi na Čebine. Slovenci ne moremo povsem po lastni presoji in neovirano načrtovati in uresničevati slovenske notranje in zunanje politike in celo ne kadrovske politike, prav tako ne moremo docela v skladu z lastnimi interesi in posebnostmi družbenopolitičnega sistema, v kakršnem bi želeli živeti itd. Vse to pa, kot se zdi, deluje na slovensko skupnost depresivno in zbuja v nas kot narodu občutek zamegljenih perspektiv, kdaj pa kdaj celo občutek popolne brezperspektivnosti, kar je gotovo tudi povezano z vprašanji natalitete, s statistično visoko stopnjo samomorilnosti, zadnje čase sicer nekoliko manj z akutno apolitičnostjo ipd. Vse to priča o vprašljivosti preživetja slovenskega naroda. Temeljni pogoj za preživetje in ne le za preživetje, temveč tudi za razvoj slovenskega naroda, če to dvoje seveda želimo (želimo pa najbrž oboje, saj kot slovenski kulturni delavci to svojo željo vpisujemo v skupni spomin naroda), je potemtakem resnična uveljavitev suverenosti in državnosti; seveda hkrati z uveljavitvijo dejanske demokracije na prej omenjeni osnovni ravni. To pa je, po moje, vendarle mogoče tudi v okviru Jugoslavije, le da je potem nujno potrebno spremeniti nekatera »temeljna načela«¹ jugoslovanske večnacionalne skupnosti. Treba bi se bilo pravzaprav vrniti na začetek, k izhodiščem AVNOJA, če jih prav razumem, oziroma k temeljnim točkam OF slovenskega naroda. Najpomembnejše temeljno načelo se namreč glasi, da so se narodi Jugoslavije združili zato, da bi si vzajemno omogočili še popolnejše uveljavljanje svojih zgodovinskih teženj, kot bi to bilo mogoče, če bi ostali vsaksebi. To pa tudi pomeni, da so najpomembnejši prav najbolj posebni interesi vsakega od narodov oziroma, da ne morejo za noben jugoslovanski narod postati pomembnejši interesi drugih jugoslovanskih narodov od njegovih lastnih. Sleherno razmišljanje o zakonskem in še posebej ustavnem urejanju razmerij v Jugoslaviji bi potemtakem moralo izhajati prvenstveno iz težnje po kar najbolj doslednem uveljavljanju posebnosti in ohranjanju različnosti z enim samim pogojem: da to nikogar v Jugoslaviji ne ogroža. Za enotno oziroma skupno bi se naj odločali samo v primerih, ko to ne bi ogrozilo nikogaršnje specifičnosti. V zvezi z aktualnimi ustavnimi amandmaji pa lahko ob tem rečemo samo to, da izhajajo iz diametralno nasprotnih izhodišč.

SLOVENSKA DRŽAVA se potemtakem šele (ali ponovno) mora konstituirati. Kajti, če se je skozi NOB že konstituirala, se je s pristankom na Jugoslavijo, takšno, kot je, v teh petinštiridesetih letih razkrojila. Slovenski narod bi najbrž moral, če to seveda želi, vzpostaviti avtonomnost slovenske državne institucije in zagotoviti pogoje za demokracijo ter tako sam sebi zagotoviti osnovne pogoje za preživetje. V ta namen bi si najprej moral spisati novo, resnično svojo ustavo in docela svobodno razmisliti o tem, v kakšni državi želi živeti, in na tej osnovi bi potem ponovno bilo mogoče vzpostaviti dialog z drugimi jugoslovanskimi narodi. Naj takoj zavrnem eventualne napade: prepričan sem, da vse to sploh ne pomeni, da mora Jugoslavija formalno razpasti, ali da zanikam legitimnost te zveze, niti ne pomeni tega, da agitiram zoper ZK, agitiram pa seveda tudi za pravico

vseh drugih do združevanja in svobodnega izrekanja svojih prepričanj. Zavzemam se, skratka, za vzpostavitev slovenske države in za to, naj ta država omogoči svobodno izražanje in uveljavljanje vseh političnih interesov, seveda na demokratičen način, in resnično uveljavitev vseh človekovih pravic in državljanskih svoboščin, vključno s pravico do izražanja in uveljavljanja nacionalne pripadnosti in suverenosti naroda.

Boštjan
M. Zupančič

Suverenost slovenskega naroda

Pravni pojem suverenosti je opredeljen kot najvišja, absolutna in nenadzorovana oblast v kakšni državi; gre za najvišjo politično moč, za vseobsežno kontrolo nad ustavo, nad strukturo vlade in njene administracije, za samozadostnost virov politične moči, iz katerih so potem izvedeni še vsi posamični politični vzvodi. Gre za mednarodno neodvisnost države v kombinaciji s pravico in močjo te države,

da ureja notranje zadeve brez tujega diktata; gre tudi za politično družbo ali državo, ki je potemtakem suverena in neodvisna. Gre za pravico in moč in oblast napraviti karkoli v državi, ne da bi bilo treba o tem komu polagati račun; gre za pravico izdajati in izvajati zakone, za pravico predpisovati in pobirati davke, vojskovati se in sklepati mir, stopati v mednarodne zveze in sklepati mednarodne zaveze.

Če govorimo o suverenosti tako, postane jasno, da slovenska država ni suverena. Ostajata še dve možnosti. Govorimo lahko o »suverenosti« v prenesenem pomenu besede, ali o slovenski suverenosti *in spe*.

Nekaj besed torej o metaforičnem pomenu besede »suverenost« v slovenskem sobesedilu. V porajajoči se slovenski pomladi postaja očitno, da se slovenski narod prebujajo od znotraj in da njegova rast in zorenje prav tako nastajata od znotraj. Da raste, kakor raste jabolko, od znotraj navzven. Ta povnanjena notranjost, to narodovanje, ki nastaja iz sicer neimenovane navdiha v narodu in ki poraja brstenje vsega tistega, kar je bilo v dolgi petinštiridesetletni zimi zatrto, je neustavljiv proces, kateremu nadaljnega razvoja in konca pravzaprav ne moremo predvideti. Tudi sedanja očitno omejena in nesuverena svoboda slovenskega naroda je zadosten porok, da se v biti naroda sprožajo vrvenja. O njih prej ni bilo ne duha ne sluha.

O teh silnicah smemo in moramo govoriti, čeprav je po drugi strani jasno, da moč tega vrvenja izhaja tudi, če že ne predvsem, iz dejstva, da ostajajo nepopolno razumljene. Brez nepotrebnega mistificiranja pa je mogoče reči, da se v narodu vzpostavlja istovetnost, za katero poprej nismo vedeli; da se iz naroda po sebi sedaj oblikujemo v narod zase; da se prebujamo na ravneh, ki jih prej kratko in malo ni bilo, da naseljujemo pokrajine, ki so bile prej ali povsem nenaseljene ali pa opustošene.

Naravno je, da to vodi k vrvenju in navdušenju, tistemu navdušenju, katerega poprej naši ljudje doslej niso bili niti sposobni. Poprej zgolj razglaševana samobitnost slovenskega naroda je zadobila svojo vsebino v tisti meri, v kateri smo sedaj priča krepitvi procesov samospoznavanja in samo-